

Кордон Микола Володимирович
Завідувач кафедри історії України
ЖДУ ім. І.Франка

Голокост на Житомирщині (на матеріалах міста Коростеня)

Велика Вітчизняна війна 1941-1945 рр. - один з найдраматичніших періодів в історії України. Нелюдська політика окупантів завдала непоправної шкоди нашому народові. Під час війни фашисти зруйнували 714 міст і селищ, 28 тисяч сіл, майже 10 мільйонів чоловік залишилося без притулку.

Тільки прямі збитки, завдані гітлерівськими військами господарству України, становили 285 мільярдів карбованців. Загальна ж сума збитків, яких зазнали населення і господарство, сягала 1200 мільярдів карбованців (у довоєнних цінах). [1; 185]

2.4 мільйона громадян України було вивезено з України на примусові роботи до Німеччини. [1; 549] Безповоротні втрати українців у Великій Вітчизняній війні склали – 6750 тис. чоловік. [1; 549]

Під час воєнного лихоліття 7 серпня 1941 р. гітлерівці захопили місто Коростень. З перших же днів вони встановили жорстокий окупаційний режим. Цей страшний апокаліпсис ХХ століття палахкотів у Коростені 873 дні і ночі. Доречно зауважити, що українські землі були під окупацією 1225 діб, а весь період Великої Вітчизняної війни охоплює 1418 діб.

Визнаючи виключно силові методи управління захопленими територіями, нацисти віддавали перевагу фізичному терору. До жахливих злочинів нацистів належить винищення євреїв. За расовою теорією вони були ворогами рейху, з чого випливало одне – ліквідація. Єврей, казав А.Гітлер, гірший за будь-яку тварину. 30 вересня 1942 р. Гітлер привселюдно заявив, що Друга світова війна закінчиться знищенням європейського єврейства. Викорінення євреїв, знищення їх, говорив рейхсфюрер СС Гімmlер, це один із пунктів нашої

програми, і його буде виконано. Євреї розглядалися як головні носії більшовизму.

Під час Другої світової війни нацисти та їхні прибічники знищили близько 6 млн. євреїв – третину нації. Виправданням цього геноциду стали расові теорії нацистів: євреї були оголошені „антирасою”, „недолюдинами”. Так знищення величезної кількості людей відрізняється від інших відомих історії випадків масових убивств передусім не за числом убитих, а за злочинним наміром знищити всіх євреїв, за масштабами планування злочинів, за витонченістю вбивств. З цього приводу Е.Візель зауважив, що не всі жертви були євреями, але всі євреї були жертвами нацизму.

Так званий голокост (грецькою означає „усеспалення”) – тобто тотальне знищення єврейського населення Європи проводився нацистами і в Коростені. Відразу ж після захоплення міста нацистами вживалися антиєврейські заходи. Знищувати євреїв почали методично, організовано і планомірно. Починаючи з 10 серпня єврейське населення щоденно знищувалось на західній околиці міста в урочищі „Салотопка”. За п’ять днів було розстріляно понад 5 тисяч чоловік єврейської національності, які поховані в кількох братських могилах. У цих могилах знаходяться також останки підпільників і політпрацівників, які потрапили в полон улітку 1941 р. [2] За документами, які знаходяться у Коростенському краєзнавчому музеї, в серпні 1941 р. у с. Ушомирі біля річки Уж німці розстріляли 59 євреїв. Після війни їх останки були перенесені на міське коростенське кладовище. Масові розправи з єврейським населенням нічим не обмежувались. Жертвами окупантів ставали всі, в тому числі і ті, хто не становив ніякої потенціальної загрози режиму – діти, жінки, люди похилого віку, хворі. Вік убитих до уваги не брався. Відбувалось масове вбивство дітей, в тому числі і грудних. Під час масових страт дітей розстрілювали разом з дорослими. Характерна в цьому плані доля сім’ї Кипнісів. В одну з ночей 1941 року німці вдерлися до оселі, де вбили хвору матір і п’ятеро її дітей. Сотні убитих – такий кривавий рахунок цієї ночі і наступного за нею дня. [3] Для вбивць не існувало і верхньої межі людського життя. Документи свідчать, що

розстріляні нацистами в 1941р. єврейки Буділовська Мета і Дихне Інда були 1856 року народження, тобто мали 85 років.

Крім євреїв, знищували українців, росіян, білорусів, поляків.

У серпні 1943 р. на території кам'яного кар'єру було розстріляно більше 800 чоловік, жінок та дітей різного віку. [4; 34] Восени 1941 р. гітлерівці зігнали в Коростенську школу № 5 близько двох тисяч жителів, жорстоко познущались над ними, після чого вивезли за місто й розстріляли. [5; 316] Тоді ж гітлерівці знищили 15 чоловік, які були запідозрені у зв'язках з партизанами. В березні 1942 р. на скелях біля залізничного мосту, за колишнім будинком міської ради та палацом піонерів, за свідченням очевидців, фашисти розстріляли ще понад 1000 наших співвітчизників, серед них і сестру генерал-лейтенанта П.Ф. Жмаченка – Марію. В 1943 р. гестапо та жандармерія протягом трьох місяців двічі на тиждень, о 6-7 годинах ранку, на п'ятитонних вантажних машинах вивозили до місця розстрілу – на кам'яний кар'єр – жінок, дітей, старих, садячи по 50-60 чоловік у машину. [4, 34] Всього за час фашистської окупації в місті було розстріляно 16773 громадяни і 15 чоловік повішено. [2]

Як наслідок, за час окупації відбулося значне зменшення населення міста. В січні 1944р., відразу ж після визволення, воно становило лише 2500 чоловік. Це в 14 разів менше, ніж було жителів до початку окупації. [5; 318]

Значна кількість населення Коростеня – вузлової залізничної станції потерпала, несла значні втрати від масованих нальотів і бомбардувань.

Втрати мирного населення, особливо дітей були і після визволення, звільнення міста Радянською Армією. Підривалися на мінах, гинули від розривів снарядів, гранат і бомб.

Німецько-фашистські загарбники заподіяли місту великої економічної шкоди. Вони зруйнували всі промислові підприємства, електростанцію, водопровід, школи, палац піонерів, театр імені Івана Франка , приміщення міськкому партії і міської ради, поліклініку, лікарню, міст через річку Уж, знищили 95 % житлового фонду – 538 житлових будинків. [5; 317-318]

Окупантами була знищена Коростенська вузлова бібліотека, залізничні споруди. [6; 245]

Збитки обчислювалися 390 мільйонів карбованців. До цього слід додати, що через Коростень руйнівний воєнний вал прокотився чотири рази: радянські війська двічі його залишали і двічі визволяли.

Кожен пересічний житель країн Західної Європи знає свої генетичні витоки у п'ятому – сьомому коліні, а еліта пишається предками XIV – XV століть. Потребує зрушення з місця дрімуче безпам'ятство нашого суспільства. Відродження пам'яті народу одне з ключових завдань національної ідеї, відстоювання національних інтересів України у відкритому світовому суспільстві.

Пам'ять закликає людей доброї волі до згуртованості, до рішучої відсічі будь-яким реакційним діям, протидії злу нинішньому. Пам'ять повертає нас у минуле заради майбутнього. Вона закликає нас до пильності: минуле не повинно повторитися. Вогонь пам'яті вищий від усіх обелісків. Пам'ять – частина духовного життя народу. Той, хто пам'ятає, завжди сильніший, бо озброєний досвідом минулого. Пам'ять робить безсмертними. Народ, осяяний історичною пам'яттю – нездоланний.

Джерела:

1. Безсмертя. Книга Пам'яті України 1941-1945. К., 2000.
2. Радянське Полісся, 12 січня 1994.
3. Радянська Житомирщина, 20 листопада 1945 р.
4. Житомирщина в період тимчасової окупації німецько-фашистськими загарбниками. Збірник документів, Житомир, 1948.
5. Історія міст і сіл УРСР. Житомирська область. К., 1973.
6. Житомирщина у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 рр. Збірник документів та матеріалів. К., 1969.